

MARMARA ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR
ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL TASARIM BÖLÜMÜ

TEKSTİL SANATLARI TARİHİ 1
YRD.DOC. CEMİLE TUNA

"HİTİT UYGARLIĞI"

F.BELDE AKYOL DİLBER
(Y.L.) 0067

İSTANBUL, 2007

İÇİNDEKİLER

1. Hitit Uygarlığı.

1.1 Hitit Kralları Listesi.

1.1.1 Eski Krallık.

1.1.2 Büyük Krallık

1.2 Tarihçe.

2. Hitit Kültürünün Özellikleri.

2.1 Yazı ve Dil.

2.2 İnsan Hakları.

2.3 Hitit Dini.

2.4 Hitit Sanatı.

3. Hitit'lerin genel görünüşleri ve giysileri.

3.1 Geç Hitit Döneminde genel görünüm özellikleri.

4. Hitit Takıları.

5. Hitit'lerde hayvan figürleri.

5.1 Hitit'lerde kartal figürü.

5.2 Hitit'lerde geyik figürü.

6. M. Kemal Atatürk ve Hitit'ler.

1. HİTİT UYGARLIĞI (M.Ö. 1660-1190)

1.1 HİTİT KRALLARI LİSTESİ

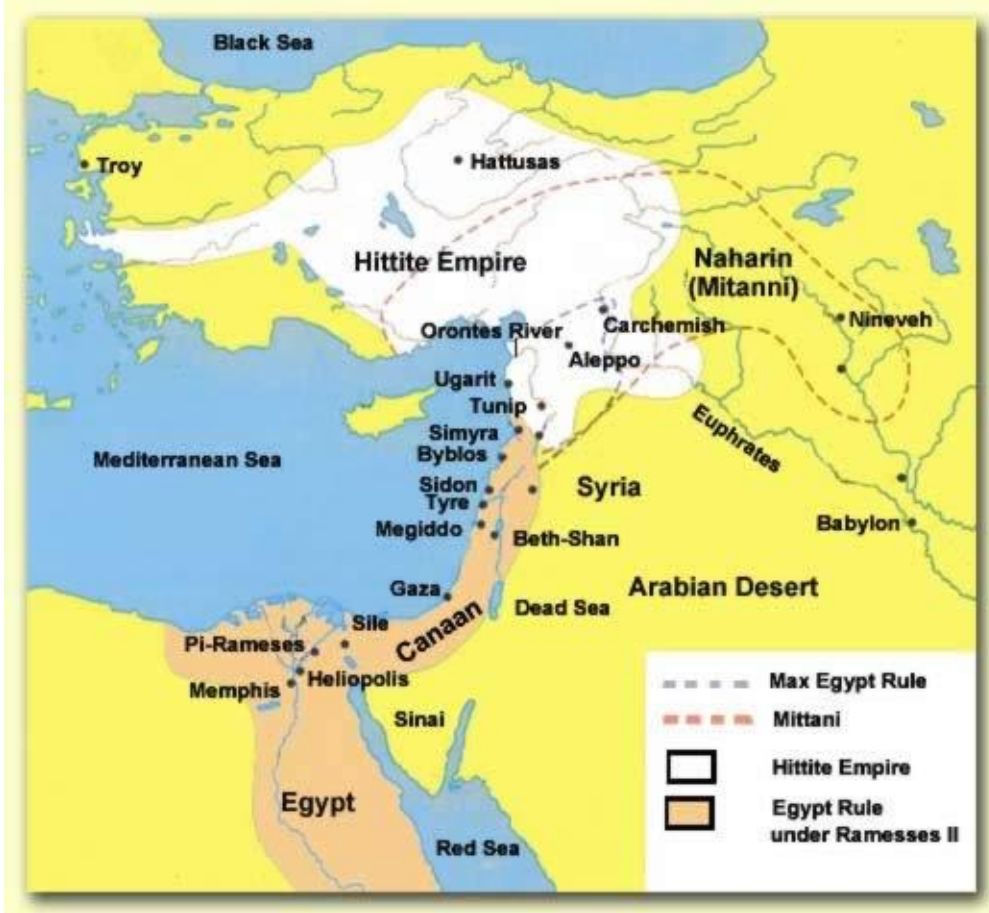
1.1.1.ESKİ KRALLIK

Pithana		M.Ö.18yy.başı
Anitta	Pithana'nın oğlu	M.Ö.18yy.ortası
Labarna	Bilinen ilk Hitit Kralı	M.Ö. 1690-1660
Hattuşili I	Labarna'nın yeğeni	M.Ö. 1660-1630
Murşili I	HattusiliI'in torunu	M.Ö.1630-1600
Hantili	MurşiliI' in kayınbiraderi/katili	M.Ö.1600-1570
Zidanta I	Hantili' nin damadı	M.Ö.1570-1560
Ammuna	Hantili'nin oğlu	M.Ö.1560-1540
Huzziya I	Ammuna'nın oğlu	M.Ö.1540-1535
Telipinu	Zidanta I'in oğlu/Ammuna'nın kayınbiraderi	M.Ö.1535-1510
Alluvamna	Huzziya I'in oğlu	M.Ö.1510-1500
Hantili II	Alluvamna'nın oğlu	M.Ö.1500-1490
Zidanta II	?	M.Ö.1490-1480
Huzziya II	?	M.Ö.1480-1460

1.1.2 BÜYÜK KRALLIK

Tuthaliya II	HuzziyaII'nin oğlu	M.Ö.1460-1440
Arnuvanda I	Tudhaliya II'nin damadı	M.Ö.1440-1420
Hattuşili II	?	M.Ö.1420-1400
Tuthaliya III	Arnuvanda I'in oğlu	M.Ö.1400-1380
Şuppiluliuma I	Tudhaliya III'ün oğlu	M.Ö.1380-1345
Arnuvanda II	Şuppiluliuma I'in oğlu	M.Ö.1346-1345
Murşili II	Şuppiluliuma I'in oğlu	M.Ö.1345-1315
Muvatalli II	Murşili II'nin oğlu	M.Ö.1315-1282
Murşili III	Muvatalli II'nin oğlu	M.Ö.1282-1275
Hattuşili III	Murşili II'nin oğlu	M.Ö.1275-1250
Tuthaliya IV	Hattuşili III'ün oğlu	M.Ö.1250-1220
Arnuvanda III	Tuthaliya IV'ün oğlu	M.Ö.1220-1200

1.2 TARİHÇE

(resim-1)

Hitit tarihi M.Ö. 1660-1460 eski krallık ve M.Ö. 1460-1190 büyük krallık devri olmak üzere iki safhada incelenir.

Hitit'ler, Hint Avrupa ailesi'ne dahil bir dil konuştukları için Hint-Avrupa kökenli bir topluluk olduğu kabul edilmektedir. M.Ö. 1660 yıllarında Anadolu'ya göç ederek yerli Hatti Beylikleri üzerinde hakimiyet kurdukları bilinmektedir.

Anadolu'ya geliş yönleri arasında, Kafkasya üzerinden, Çanakkale Boğazı'ndan ya da Karadeniz'den olmalıdır. En genel kabul gören görüş, Kafkasya üzerinden Anadolu'ya indikleri yönündedir.

Tarihteki ilk kralları Kussara kralı Pithana'dır. İlk yerleşim yerleri ise Kussara'dır. Pithana'nın oğlu Anitta zamanında başkentleri Neşa olmuştur.

Anitta'dan sonra onun soyundan gelen torunu ; Hattuşa'yı (Boğazköy) Hitit krallığının başkenti yaparak; kendisine Hattuşalı anlamına gelen Hattuşili adını vermiştir.

Eski Hitit Devleti'nin kurucusu I. Hattuşili Kızılırmak kavisi içindeki çekirdek ülkede birliği sağladıktan sonra, Kuzey Suriye ve Yukarı Fırat Bölgesi'nde (Hurri Ülkesi) 'ne karşı akınlarda bulundu. Hattuşili'nin torunu Murşili istilalara güneyde devam ederek ve Suriye'deki şehir devletlerini devreden çıkartarak, Mezopotamya ticaret yollarını kontrol altına aldı. Halep ele geçirildi ve ordu Babil'e kadar ilerleyerek Hammurabi hanedanlığına son verdi. İmparatorluğun mezopotamya'ya ve deniz kıyısına ulaşma politikasını saptadı.

Ancak, Murşili'nin Hantili tarafından öldürülmesi bir karışıklık dönemi getirir. Hantili idareyi ele aldıysa da o da öldürüldü. Hantil'den sonra tahta geçen Zidanta ve I. Huzziya'da Hantili ile aynı kaderi paylaşarak öldürüldüler.

Bu dönemde Hitit Devleti, Torosların güneyindeki ülkeleri, Güney ve Güneydoğu Anadolu'daki diğer bölgeleri yeniden Mitanni Krallığı'na kaptırdı.

Telipinu tahta geçince, saraydaki kan davalarını durdurmayı başardı. Önceki kralların uzak bölgelere yaptıkları seferleri durdurarak, Anadolu'yu kendi içinde tutarlı bir idari teşkilat altına almaya çalıştı. Bu amaçla eyalet sistemini kurdu. Telipinu fermanı olarak bilinen fermanı yayınlamak, tahta çıkış yasalarını çıkardı. Böylece ülkeyi zayıflatan iç kavgaları önledi.

Telipinu fermanı şöyleydi;

" Birinci kadından doğan erkek çocuk kral olur. Eğer birinci sıradan bir prens yoksa , İkinci sıradan olan erkek çocuk kral olur. Bir kral çocuğu , bir oğlan mevcut değilse bu durumda birinci sıradan olan kız evlendirilir, onun kocası kral olur. "

Arzava ile anlaşma yaparak Hitit Devleti'nin bir yabancı krallıkla gerçekleştirdiği ilk antlaşmayı imzaladı.

I. Tuthaliya Hititler'in düşmanı Kaşkalar' la da başetmek zorunda kalmıştır. Tuthaliya zamanında, Fırat'ın yukarı yatağında kalan bölgelere ve Kuzey Mezopotamya'da Hurrilere karşı yapılan askeri hareketlerden söz edilmektedir. Bu başarılarla I. Tuthaliya'nın Hatti ülkesinde krallığın gücünü yeniden sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak I. Tuthaliya'nın hükümdarlık alanı genelde Anadolu ile sınırlı kalmıştır.

I. Şuppiluliuma tahta geçince, öncelikle Anadolu' daki hakimiyetini sağlamlaştırmıştır. Daha sonra Suriye ve Kuzey Mezopotamya' nın bazı bölgelerini Hitit Krallığı' na katmıştır. Kaşkalarla savaşmış, Ugarit Kralı II. Nigmedu ile bir anlaşma yapmıştır. Şuppiluliuma Mısır' da Tutankhamon' un ölümünden sonra çıkan çatışmaları fırsat bilmiş, Kargamış' ı alarak Mitanni Krallığı' na son vermiştir.

II.Murşili'nin, Anadolu'nun kuzeyindeki ve batısındaki seferleri, Hitit çekirdek ülkesinde vebanın hüküm sürdüğü ve giderek artan Asur etkisiyle Suriye'de huzursuzlukların yaşandığı bir döneme rastlamıştır.

Babası Murşili'nin ardından fazla zorluk çekmeden tahta geçen II. Muvattalli, yirmi yıldan fazla "Büyük Kral" olarak hüküm sürmüştür. O' nun küçük kardeşi Hattuşili, askeri birliklerin başı, saray memuru, kuzey sınırının sürekli huzursuz bölgelerinde ve Hattuşa'da Vali olarak Hükümdara birçok alanda hizmet vermiştir. Bu dönemde Muvattalli sarayını, Hattuşa'dan Tarhuntaşşa'ya

taşımıştır. Muvattalli zamanında Orta Suriye'deki Amurru bölgesi nedeniyle, Hititler'in anlaşmazlığa düştüğü ülke Mısır'dı. Bu anlaşmazlık **Kadeş Savaşı'** na yol açtı. (M.Ö. 1274)

M.Ö. 1274 tarihinde II. Ramses ile Muvattalli arasında Kadeş önünde büyük bir meydan savaşı yapılmış ve Kadeş Barış Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşmaya bağlı olarak II. Ramses savaştan önce aldığı yerleri boşaltmış, Kadeş Şehri Hititlere kalmıştır.

Kadeş Barış Antlaşması sırasında orduda çıkan bir isyanda, Muvattalli öldürülmüştür. Antlaşma, onun yerine geçen III. Hattuşili tarafından imzalanmıştır. (M.Ö.1269) Bu antlaşma dünya tarihinde eşitlik ilkesine dayanan en eski antlaşmadır. Antlaşma çivi yazısıyla gümüş plakalar üzerine Akadca olarak yazılmıştır. Ayrıca Kralın mührünün yanında Kraliçenin (tavananna) mührü de vardır. Antlaşma Hattuşa' da ortaya çıkarılan ve günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunmaktadır.

(resim-2)Mısır-Hitit Barış Antlaşması.
M.Ö. 1270. Kadeş Savaşından sonra imzalandı. (İst.ark. müz.)

Büyük Kral II. Muvattalli öldüğünde, eski bir kurula uyulmuş ve imparatorluğun en güçlü adamı olan kardeşi Hattuşili yerine, oğlu

III. Murşili/Urhi-Teşup tahta geçmiştir. O, başkenti Tarhuntaşşa'dan, yeniden Hattuşa'ya taşımıştır.

Kurallara uygun olmaksızın tahta çıkmış olmasına rağmen, III.Hattuşili önemli politik başarılar ve uluslararası takdir kazanmıştı; ancak Hattuşa'da tahtına çıkacak kişi ile ilgili düzenlemeyi yapmak da kendisi için önemliydi. Önceden seçilen varisten vazgeçilmiş ve yerine Prens IV. Tuthaliya seçilmişti. Tuthaliya tahta çıktıktan sonra, Tarhuntaşşa Kralı Kurunta ile antlaşma yapmış ve Tarhuntaşşa ülkesinin sınırları yeniden çizilmiştir. II. Muvattali'nin oğlu olarak hanedandan gelen Krala, imparatorluk hiyerarşisi içinde Karkamış Kralı ile aynı düzeyde yer verilmiştir.

Hitit İmparatorluğu'nun bilinen son hükümdarı IV. Tuthaliya' nın oğlu II. Şuppiluliuma, başgösteren yiyecek sıkıntısıyla daha da gerginleşen duruma rağmen bazı askeri başarılar elde etmiştir. Hattuşa'da bugün Güneykale olarak adlandırılan kesimdeki bir yazıtta, II. Şuppiluliuma' nın askeri birliklerinin Orta ve Güneybatı Anadolu'da başarıyla savaştığından, Tarhuntaşşa' da da hükümdarın yeniden otorite kurduğundan söz edilir. Çivi yazılı belgeler de, Kargamış Kralı ve doğrudan Büyük Kral tarafından denetlenen Alaşiya (Kıbrıs) ülkesiyle antlaşma yapıldığı belirtilir.

Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 2000'den kısa bir süre sonra yıkılma nedeni halen tam olarak anlaşılammıştır. İmparatorluğun yıkılmasına çeşitli etkenlerin neden olduğu değerlendirilmektedir. Son büyük kralın hüküm sürdüğü dönemde, halk içinde huzursuzluklar ve Hitit aristokrasisinde giderek artan çatışmalar başgöstermiştir. Hitit Devletinin ayakta olduğu son yıllara tarihlenen yazılı kaynaklar, sefalet içinde olduğu belirtilen Anadolu'ya Suriye ve Mısır'dan büyük miktarlarda tahıl sevk edildiğini kanıtlamaktadır. Aynı zamanda Anadolu'daki huzursuzluklar ve balkanlardan yeni gelen düşman çok kuvvetliydi.

Tarihte "Ege Göçü" olarak bilinen bu karışıklıklar sonra Yunanistan, Anadolu ve Suriye korkunç bir biçimde tahrip olup Suriye üzerindeki Hitit etkisinin azalması da Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasında neden ya da sonuç olarak değerlendirilmektedir.

2.HİTİT KÜLTÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

2.1 YAZI VE DİL

Hititçe, bugüne kadar bilinen en eski Hint-Avrupa dilidir. Dillerine Neşa kentinden alınma Nesili (Neşçe) derlerdi.

Yazılarında ise mezopotamya etkileri görülmektedir. Resmi ve diplomatik yazışmaları Akkadça ve Sümerce çivi yazısıyla yazılırken; kayalardaki kabartmalarda Hiyeroglif denilen yazılar kullanılırdı. Hurrice de önemli bir diplomatik yazışma diliydi.

2.2 İNSAN HAKLARI

Hitit Uygarlığı'nı komşularından ayıran en önemli özelliği, insan haklarına duyulan saygıdır.

Asur kanunlarında görülen acımasız yargılar ve işkenceler Hitit hukukunda görülmemekteydi. Kölelerin bile hakları güvence altındaydı.

Doğulu ülkelerde karşılaşılan kardeş evliliği, Hititlerde ölüm cezası ile yasaklanmıştı.

Hitit Uygarlığı'nın en ilginç özelliklerinden biri de kadınların sahip olduğu saygınlıktır. Erkek ve kadının eş değerde olduğunu, kraliçelerin nerede ise krallarla aynı haklara sahip olmasından anlıyoruz. Harem yalnızca sarayda vardı fakat halk arasında çok kadınla evlilik geleneği yoktu.

Hitit kralı devletin ve ordunun başında olduğu kadar din ve yargı işlerinde başındaydı. Fakat Pankus diye bilinen bir soylular kurulu vardı ve soylular kurulu kralın yargısına bağlı değildi. Tartışmalı konular da Pankus'ta ele alınabilir ve bir karara varılırdı. Bu bakımdan Hitit İmparatorluğu dünyanın ilk meşruti krallığı olarak bilinmektedir.

Kral eşleri Tavananna "anne kraliçe" adıyla anılıyorlardı. Bu adı kocaları öldükten sonra yeni kralın eşi döneminde de taşıyor, yeni kraliçe eski kraliçe öldükten sonra Tavananna olarak anılabiliyordu.

2.3 HITİT DİNİ

Hitit dini çok tanrılı bir dindi; binlerce tanrıları ve tanrıçaları vardı. Hititler'de tanrılar tıpkı insanlar gibiydi. Fiziksel şekilleri insan gibi olduğu kadar ruhen de onlarla aynı olup insanlar gibi yerlerdi, içerlerdi, kendilerine iyi bakıldığı sürece insanlara iyilik ederdi; ancak ihmal edildikleri zaman hemen intikam almaya, en acımasız yöntemlerle cezalandırmaya hazırdılar.

Hitit'lerde baş tanrı gök tanrısı Teşup'tur. Kainatı ve ülkenin düzenini koruyan O'dur. Kral efendisi adına ülkeyi yönetir.

Arinna ise güneş tanrıçasıdır. Tanrıçaya, dişi tanrıya inanmak Anadolu'da çok eski zamanlardan gelme bir inanç sistemidir.

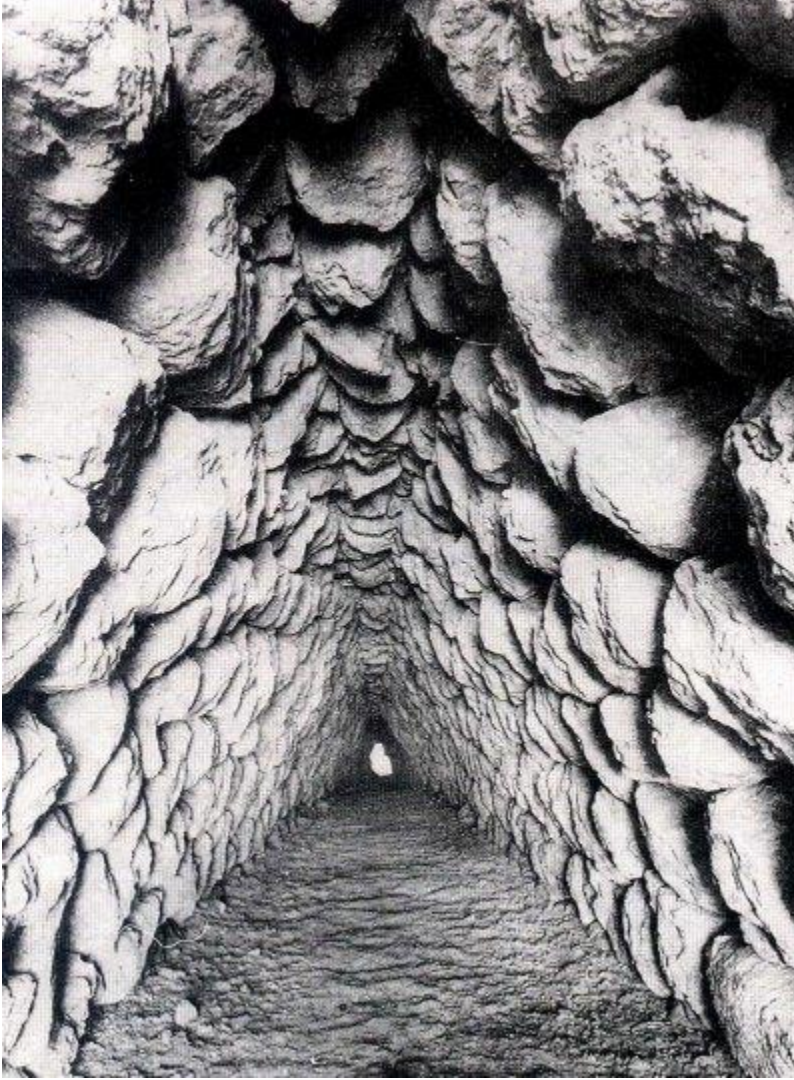
Hitit'ler tanrı figürlerini betimlerken; erkek tanrıların çoğu ucu sivri, konik biçiminde ve boynuzlarla donatılmış bir küllah giyerlerdi. Küllahlardaki boynuzların çokluğu tanrının rütbesinin büyüklüğünü gösterirdi. Üzerlerinde beli kemerli kısa etek ve ayaklarında uçları yukarı doğru kıvrık ayakkabılar vardır.

Tanrıçalar ise, başlarında silindirik başlık ve üzerlerinde yerlere kadar uzanan beli kemerli ve plili etek, bluz ve pelerine ile betimlenirdi.

2.4 HİTİT SANATI

Hitit'lerin sanata önem vermelerindeki en önemli etkenlerinden biri politik bir araç olarak kullanılabilirmeleri idi.

İri taşlardan oluşan anıtsal mimarlık eserleri, saldırı merdivenleri, yeraltı tünelleri Anadolu'da Hitit'lerden önceki dönemlerde bilinmiyordu. Boğazköy'de sfenksli kapının altında bulunan 70m uzunluğundaki bu tünel, düşmana karşı çıkarma yapmak için kullanılıyordu.

(resim-3)

Boğazköy ve sfenksli kapının altında yer alan 70 m uzunluğundaki potern.

Hattuşa kenti yedi büyük tapınağı, iki düzineye yakın küçük tapınakları ve ilginç kent duvarlarıyla dönemin görkemli başkentlerinden biriydi.

Hitit mimarlığının en önemli özelliği asimetrik oluşudur ve her hangi bir geometrik ilkeye bağlı kalmamıştır. İngiliz ve Türk bahçelerinin , Selçuklu ve Osmanlı külliyelerinin ve Topkapı Sarayının alanı belirgin olarak Hitit ve Helen eserlerindeki gibi asimetrik sanat biçimindedir. Ayrıca Hitit mimarisinde sütun yerine dört köşe direkler kullanılmaktadır.

Hitit'ler çağdaşları olan Mısır ve Mezopotamya'da olduğu gibi kabartmalardaki insan figürlerini gözleri ile gördükleri biçimde değil, kafalarında düşündüklerine göre tasvir ediyorlardı. İnsan görüntüsünü ideal biçimiyle ifade etmeye önem veriyorlardı. Yüz her zaman profilden, fakat profilden olan yüze göz tam cepheden, göğüs ve vücudun üstü önden, bacaklar ise yandan tasvir ediliyordu. Bu tasvir yöntemi bir ilkelik değil tam tersine idealist bir düşünceyi gösteriyordu.

(resim-4) M.Ö. 14.yy Hitit Savaş Tanrısı
Hattuşanın doğu kapısındaki Hitit heykeliçığının en iyi korunmuş örneğidir.

3.HİTİT'LERİN GENEL GÖRÜNÜMLERİ ve GİYSİLERİ

Hitit'lerin kabartmalarında ve heykellerinde görülen insan figürleri gerek yüzleri gerek vücutları ve gerek giysileri açısından bize çok bilgi vermektedir.

Genel bir bakış açısıyla bakıldığında sanat eserlerinde üç ayrı insan tipi görülmektedir.

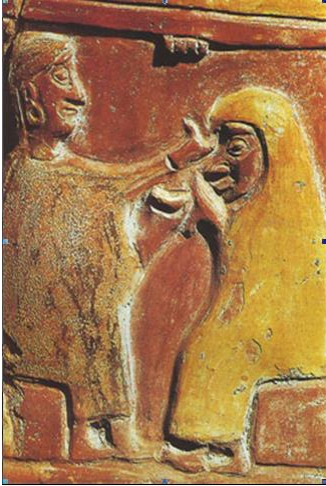
- 1- Tanrı ve kral tipleri güzel yüzlü, düzgün burunlu,bazı figürlerde sakallı ve saçlar enseyi kapatacak şekilde uzun olarak tasvir edilmiştir. Hitit kabartmalarında hem tanrılar hemde krallar başlarında sivri külahla görülürler. Aralarında ki farkı tanrı külahlarına eklenen ve tanrının derecesini yükselten boynuzlardır. Krallar bazen yuvarlak takke biçimli başlıklarında gösterilirler.
- 2- Hatti tipi denilen büyük ve kavisli bir burun ve arkaya doğru meyilli bir alın genellikle asker tiplerinde görülmektedir.
- 3- Melez tip olarak adlandırılan tip ise geniş yüzlü, güzel, büyük ve düzgün burunlu yüzlerdir. Aynı tip insanlara Çorum - Yozgat çevresinde bugünde rastlanmaktadır.

Hitit'lerden kalan kalıntılar da genellikle tanrı,tanrıça, kral ve kraliçe gibi yüksek dereceli kişilerin ve onların etrafındaki hizmetliler ve askerler gibi insan gruplarının figürleri halktaki insanlardan daha çok tasvir edilirdi. Bu nedenle halktaki insanların aslında kabartmalarda görülen yüksek dereceli kimselerden çok daha gösterişsiz ve basit görünümlü olmalarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Halk giysileri için örnek olarak Bitik ve İnandık yörelerinde bulunan vazolar halka yakın görünümler örnek olarak gösterilebilir. Önemli bir ayrıntı bu vazolarda ki tiplerinde de görülmektedir. Bu ayrıntı Hitit geleneğinde kadınların erkeklerin solunda yer almasıdır.

(resim-5)Bitik Vazosu'ndan ayrıntı M.Ö. 16.yy (Ankara An. Med. Müz.)

Bitik Vazosunda görülen baş sahnede, kutsal evlenme tasviri görülmektedir. Damat, yüzgörümü sırasında gelinin duvağını açıyor ve ona bir kadeh içki sunuyor. Gelinin elbisesi günümüz çarşaflarının görüntüsüne çok benzerlik göstermektedir.

Bu elbisede baş ve kollar için üç adet yırtması vardır ve baştan aşağı bir çuval gibi giyilir. Damadın üzerindeki giysi kadıninkiyle nerdeyse aynıdır tek farkı başa geçirilen parçası yoktur onun yerine takke biçiminde yuvarlak bir başlık takmıştır. Görüldüğü gibi erkeklerde kadınlar gibi küpe v.b. takılar takabiliyorlardı. Hem erkek hem kadında ucu sivri,kalkık ayakkabılar vardı.

(resim-

6) İnandık Vazosu. (Ankara An. Med. Müz.)

Kadınlar, mantoların altına ayak bileklerine kadar uzanan bir entari giyiyorlardı. Uzun kollu, beli ve alt tarafı dar, diagonal plileri olan ve üst kısmı bedene iyice oturan bu entari , Hitit kadın giysilerinin esasını oluşturur. Bazı tasvirlerde bu uzun entari belden bir kemerle sıkıldığı için kadınların vücut hatlarını daha da belirgin

yapmaktadır. Etek plileri, geniş fitilli örme elbiselere aitmiş gibi görünmektedir. İnandık Vazosunda da görülen kadınların aynı tarzda elbiseleri ve püsküllü kemerleri olduğu dikkat çekmektedir.

Metinlerde gömleğe benzer adı gaparis olan kısa bir tunikten bahseder ve bu tunik hem kadınlar hem erkekler tarafından da giyilmiştir. Erkek figürlerinin belirgin giysileri; başlarında ki sivri külah, değişik desenli dokumalarla yapılmış kısa etekler ve uçları yuvarlatılmış tokalı kemerlerdir. Dokuma kumaştan elbiseleri arasında balık sırtı desenler dikkat çekmektedir. Erkeklerde vücudun üst kısmı genellikle çıplak yada V yakalı çok ince bir mintan giyildiği görülmüştür.

(resim-7) Hattuşa'daki askeri giyimli ve silahlı savaş tanrısı tiplemesi M.Ö. 14. yy. (Ankara An. Med. Müz.)

Erkeklerin giydikleri arasında entariye benzer bir giysi vardır; bu giysi bazen desenlerle süsleniyordu. Keten ve yünden yapıldı. Beyaz renkte olmakla birlikte kenarlarında mavi ve kırmızı süsleri bulunan bir giysiydi. Deriden kemerleri ve kadınlarda ki gibi değişik türde genellikle kırmızı, siyah ve beyaz renklerde ayakkabıları vardı. Kemerler ve ayakkabılar genellikle deriden yapıldı.

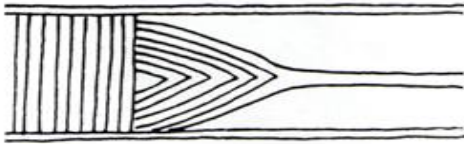
(resim-8) Geyik biçimli gümüş ritondan ayrıntı.

Kutsal içki sahnesi M.Ö. 14. yy

Resim 8'de ki ritonda tanrılar ve insanlar, ayrı giyimlerle gösterilmektedir. Sunu yapan insanların giysileri ilginçtir. Bol ve tamamen kapalı görünen bu giysiler, üstlük olarak kullanılmakta ve kollar özel olarak açılan deliklerden çıkarılmaktaydı. Deriden, posttan veya keçeden, az bir ihtimalle de kaba dokuma kumaştan yapıldığı sanılmaktadır. Görüntüsü bir çuval veya kapalı bir pelerin gibidir. İki yanda ise, kol dirseklerine yakın bir noktadan yarıklar açılarak ellerin dışarı çıkması ve içeri çekilmesi sağlanıyordu. Aynı giysi tipi Bitik ve İnandık Vazoları üzerindeki erkek figürlerinde de görülmektedir.

3.1 GEÇ HİTİT DÖNEMİNDE GENEL GÖRÜNÜM ÖZELLİKLERİ

Geç Hitit döneminde daha önce gördüğümüz giysiler tekrar görülmekle birlikte iki yeni unsur katılmıştır. Biri Hurri ile Arami unsurlarıdır, diğeri ise Asur etkisidir. Daha önceden bildiğimiz tunikler, kısa kollu ve uzun püsküllü yapılmış olması dikkat çekmektedir. Bu dönemde bilinen ucu kıvrık ayakkabılara ek olarak parmakları dışarda bırakan sandaletler giyilmeye başlanmıştır. Kemerlerde ise uçları üçgen şeklinde biten fileli uçları vardır; tek bir kordona indirgenerek bele bağlanmaktadır.

(resim-9) Geç Hitit dönemi kemer örnekleri.

(resim-10) Aram kralı Kilamuva ve oğlu M.Ö. 9. yy

Aram kralı ve oğlunun gösterildiği kabartmadaki; vücuda sarılan püsküllü şallar ve ponponlu başlık Asur etkisini göstermektedir. Hitit geleneğine uygun olarak erkeklerde enseye bukleler halinde düşen saçlar vardır.

(resim-11) Mezar taşı. Yün eğiren anne ve oğlu M.Ö. 7 yy.

Maraş

Kadınlar tarafından yapılan yün eğirme işi ve yaptıkları dokumalar, kadınların günümüzde ki gibi aile ekonomisine katkıda bulunduğu bilinmektedir. İđ,iplik ve iplik kutusuna varıncaya kadar bütün araç ve gereçler tasvirlerde görölmektedir.

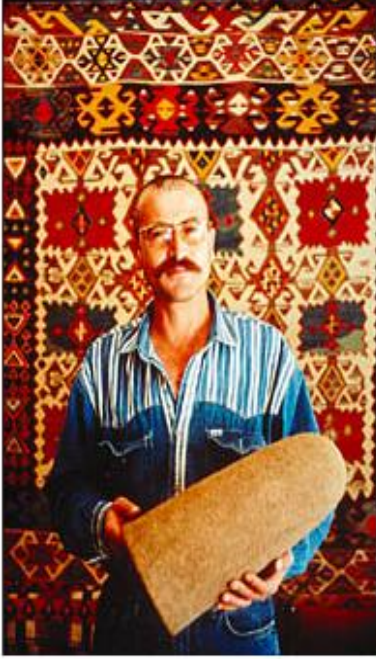

(resim-12) M.ö. 7. yy. Anne ve çocuk tasviri. Maraş. / (resim-15) Ana tanrıça Kupaba M.Ö. 8. yy. Kargamış. / (resim-13) Türkmen çocuk ve kadın başlıkları. / (resim-14) Osmanlı dönemine ait kadın giysisi .

Polos adı verilen başlıklar geç Hitit döneminde de görülmektedir. Resim 15'te ki Tanrıça Kupaba'nın başlığının üzerinde rozetler,pullar,işlemeler vardı. Tanrıça Kupaba ve çocuk figürlerinde görülen polos'un benzerlerini çok sonraları Türkmen ve Osmalı başlıklarında da görmekteyiz. M.Ö. 7.yy'da görülen anne figürünün baştan arkaya doğru sarkıtılan ince baş örtüsü, yaşmak denilen baş örtülerine benzemektedir. Daha sonraki her dönemde

de yaşmak, kadınlar arasında kullanılan bir baş örtüsü olmuştur. Kenarları oyali olan bu örtülerin, baştaki polos üzerinden sarkan uçları, beldeki kemere sokularak kullanılmaktadır. Örtünün ince bir kumaştan yapıldığı çok belirgindir. Yakalar genellikle düz ve kapalıdır fakat çocuklarda entarinin yakası açık ve işlemeli olarak gözükürdü. Püsküller etek altlarında ve kuşakta görülmektedir.

(resim-17)

(resim-16)

(resim-18)

(resim-16) Derviş başlığı (Sikke), Keçeci, Mehmet Girgic, Konya / (resim-18) Hattuşa'da ki (Yazılıkaya) oniki tanrı kabartması./ (resim-17) Mevlevi dervişleri gösteren bir resim.

Hititlerde ki erkek figürlerin en önemli özelliği olan sivri uçlu küllahlardan daha önce bahsetmiştik. O dönemde ki tanrılar, krallar ve din adamlarının sıklıkla kullandığı bu külahlar; daha sonraki yüzyıllarda da din adamları tarafından kullanılmaya

devam etti. Mevlevi dervişlerinin kullandığı bu başlığa sikke adı verilir. Bu iki başlığın benzerliği Hitit etkilerinin Anadolu'da çok uzun süreler devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu benzerlik bir kültürün nasıl yaşadığı ve nasıl devam ettiğinin güzel bir örneği olabilir.

(resim-19)

(resim-21)

(resim-19-20) İvriz (Konya) kaya kabartmasında tanrı ve Kral Vrapalavas.M.Ö. 8. yy.
/(resim-21) Karagöz-Hacivat tasvirleri.

İvriz kaya kabartmasındaki figürlerde de Frig etkisini görmekteyiz. Kral tasvirindeki takke biçimindeki başlığın üzerinde sıra sıra boncuk veya incilerle süslü işlemlerin olduğu görülmektedir. Başlığın önünde yuvarlak muhtemelen altından ve değerli taşlardan yapılan bir takı bulunmaktadır.

Boynundaki kalın kolyesi ve omuzuna attığı Aram tarzı şalını tutturduğu Frig fibulasının da altın olduğu sanılmaktadır. Kralın üzerinde ise ender rastlanan bir entari vardır. Zengin bezemeli ve etekleri püsküllü olan bu entari, kareler, baklava dilimleri ve gamalı haç motifleriyle süslüdür.

İvriz kaya kabartmasındaki figürlerin Karagöz- Hacivat karakterlerine benzemesi, bu tiplerin o devirlerde ortaya çıktığını düşündürmektedir. Figürlerin duruşları, serpuştan, ayakkabılarına kadar herşeyleri benzerlik göstermektedir. Serpuştadaki tanrılık alameti olan boynuzlar, kısa etekli elbiseler, ucu yukarı kıvrık çapula denilen Türk köylüsünün karakteristik çarıkları birbirine çok benzer. Her iki figürde de perspektif yoktur; gövdeler cepheden, kollar, bacaklar, ayaklar yandan tasvir edilmiştir. Hitit tasvirlerinde bir el mutlaka çene altında yumruk şeklindedir. Bu Hitit'lerde bir tapınma şeklidir. Diğer el ise dirsekten kıvrılmış, hareketli iş görür pozisyonundadır. Aynı duruş şekli Karagöz-Hacivat karakterlerinde de görülmektedir.

(resim-22) Konçlu bot biçiminde içki kapları. Kültepe. M.Ö. 19. yy / (resim-23) 12.yy 'da Avrupaya doğudan getirilmiş olan yalnızca kralların giyebildiği ve bir statü göstergesi olan Türk çarığı. Peabody Müzesi, Newyork.

Karagöz-Hacivat ve Hitit figürlerinde gördüğümüz, Türk köylüsünün geleneksel çarıkları sadece Anadolu topraklarında ve bu topraklardaki kültürlerde değil Avrupada da etkisini göstermiştir.

Resim 22- 23'te gördüğümüz 12. yy.'la ait Avrupada bulunan Türk çarığı ile M.Ö. 19.yy'da Hitit'ler tarafından kullanılmış ayakkabı formundaki içki kaplarının benzerliği sanki bunun bir kanıtıdır.

4.HİTİT TAKILARI

Hitit'lerde takı olarak kullanılan deniz kabukları; bereket ve doğurganlık getirdiğine inanılarak bir muska olarak kullanılıyordu.Anadolu'da hala çılkak ismiyle baş süsü olarak kullanılan deniz kabukları folklorik kıyafetlerde de bir aksesuar olarak yerini almıştır.

(resim-24) İzmir yöresi folklor kıyafeti .

Küpe takma geleniği Hitit figürleri üzerinde çok belirgin görülmektedir. Kadınlar ve erkekler benzer küpeler kullanmışlardır. Küpenin yanısıra kolyeler, broşlar, bilezikler,yüzükler,rozetler ve pandantatiflerde kullanılıyordu.

(resim-25) Altın küpe. Kültepe – Karum. Eski Hitit dönemi.

(resim-26) Gordion bronz çengelli iğneler. Frig olgun stili. M.Ö. 8. yy. sonu. / (resim-19) İvriz kaya kabartmasından ayrıntı. M.Ö. 8. yy.

Hitit takılarından daha öncede yer yer bahsetmiştik. İvriz kaya kabartmasındaki kral figüründe görülen fibulanın Frig stilinde olduğunu biliyoruz. Yukarıdaki resimde de aynı yüzyıllarda Gordion'da bulunan Frig stili fibulalara örnek görmekteyiz.

(resim-27) Aramlaşmış geç Hitit ürünü, M.Ö. 7. yy.

Resim 27 de; ölen adama saygıda bulunan karısı ve kızı tasvir edilmiştir kızın ayağında görülen takı halhaldır. Anadoluda ilk kez tarih öncesi çağlarda görülen halhal; Hitit'ler döneminde de kullanılmaya devam etmiştir. Günümüzde de hala pek çok kültürde aksesuar olarak önemli bir yeri vardır.

Hitit askılı altın takı kadın baş tanrı ve kucağında bir çocuk M.Ö.14. 13. yy/ (resim-29)
Diğer fildişi takılar. Boğazköy M.Ö. 14. 13.yy.

Pendantatıfler altın, gümüş zincir veya kumaştan ince kordona takılan takı ögesidir. Tek kullanıldığı gibi, kolye ve küpe ögeleri arasında diğer parçalardan büyük boyutlarıyla veya kolyelerde tek öge olarak kendini gösterir. Kıymetli madenlerden yalın olarak işlenenlerin yanı sıra, çeşitli metal ve kıymetli taş kombinasyonlarından oluşturulan örnekleri de vardır.

Hitit'lerin boyunlarına astıkları ve koruyucu olarak inandıkları tanrı ve tanrıça heykelcikleri takıların arasında yer alıyordu. Resim 28'de kadın baş tanrı figürlü pendantif kendi içinde özellikler taşır. Kulaklarındaki küpeler ve boynundaki kolye ve başındaki geniş yuvarlak başlık ilginçtir. Bu yuvarlak başlık sonraları Hristiyan dünyasında aziz tasvirlerinin başlarının arkasına konan halenin aynısıdır.

(resim-30) İpek halı,

Vatikan, Sacro Müzesinde,8.yy Bizans dönemi.

Bizanslılar tarafından yapılmış olan eserlerde, Hristiyan geleneğini görürüz. Resim 30'da ki ipek halıda; figürlerin arkasındaki yuvarlak sarı renkteki hale o kişilerin kutsallığını gösterir. Bu halı gibi Bizans'luların tüm eserlerinde bu hale kullanılmıştır.

Hitit'lerde ve diğer medeniyetlerde de bir takı gibi kullanılan diğer bir unsurda kişiyi tanımlayan mühürlerdir. Mühürler kişinin bıraktığı maddi bir iz, bir işarettir. Genellikle krallar tarafından hakimyetlerini belirtmek için kullanılırdı. Genellikle boyuna asılarak takılır, yada yüzük biçiminde kullanılırdı.

(resim-31) M.Ö. 13.yy.Alacahöyük .Altın yüzük mühür.

Mühür, mülkiyet hakkını garanti ettiğini diğerlerine bildiren maddi bir ifade biçimidir. Hitit'ler de krallar tarafından kullanılan damga mühürler üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış figürler ve yazılar görülmektedir. Sadece kralların değil annelerinin, kraliçelerin ve kralların kullandıkları ortak mühürlerde olurdu.

(resim-32)

Hattuşa. Kral III.Tuthaliya'ya ait bir mühür baskısı.

5. HİTİT'LERDE HAYVAN FİGÜRLERİ

Şamanist inançlar kendinden önceki bir çok inancı yeniden yoğurup özümlediğinden değişik bölgelerde ve ayrı zamanlarda, çok renkli görünümünde ortaya çıkarlar. Bütün bu karmaşık inançlar, inanılan bir tanrısal gücün anlatımını ön plana çıkarırlar. Doğadaki değişik canlılara, değişik nesnelere, sembolik değerler yükleyerek, yani onları anlatım aracı olarak kullanarak; doğum -yaşam-ölüm vb. olgulara odaklanırlar.

Hitit'lerin kaya kabartmalarında görülen çift başlı kartal, kuş, geyik, aslan vb. bir çok tanrısal hayvan figürleri de çoğu zaman güçlü olma, kötülöklere karşı korunma, yer yer ölümden sonraki yaşamın, ruhun getirilip götürülmesi gibi inançları temsil ederdi.

(resim33) geyik biçimli

ritondan ayrıntı. M.Ö.14. yy.

Resim-33 'de ki kabartmada hem kartal hemde geyik figürünü birarada görmekteyiz. Hitit'lerden sonraki çağlarda ve farklı toplumlarda da ortaya çıkan bu hayvan figürleri inançlardaki sürekliliği bize gösterir. Farklı dini inanç sistemleri oluşturan toplumlar da bile bu figürlerin görülmesi şaşırtıcıdır.

5.1 HİTİT'LERDE KARTAL FIGÜRÜ

Resim 32'de ki Kral III. Tuthaliya'ya ait mühür baskısında; Hitit'lerin en önemli sembollerinden biri olan kartal sembolü kullanılmıştır. Bu sembol daha sonraları Selçuklu'larda, Bizans'lılarda, Osmanlılarda da çok kullanılmıştır.

(resim-34) Kartal motifli ipek Bizans halısı.

Anadolu sembolizminde kuş pek çok anlama gelmektedir. Kuş bazen sevgi, sevgili bazen ölen kişinin ruhudur. Kuş kadın ile özdeşleşmiştir. Kutsaldır. Özlemdir. Haber beklentisidir. Kuvvet ve kudreti temsil eden bu kuş genellikle kartal olarak resmedilir. Kartal; Hitit'lerde olduğu gibi Anadolu'da kurulmuş medeniyetlerin pek çoğunun sembolü olmuştur. Gökyüzünü temsil eden, gelecekte haber veren, ruhları öbür dünyaya götüren kutsal bir hayvan olarak kabul edilir. Ruhu getirip götüren maddi dünyanın hayvanı kartal'ın iki işlevliliği ona çift özellikli olmayı getireceğinden, çift başlılığın felsefi kaynağı buralarda aranmalıdır.

Hitit'lerde çift başlı kartal sembolünün; simetrik estetiği ilahi, dini bir figürün doğumunu simgelerdi.

Geç Hitit döneminden sonra etkisini kaybeden bu figür, Hitit devletinin sonuyla ortadan kalkmıştır.

Buna rağmen; tarihte çift başlı kartal sembolünü bir çok medeniyette görmekteyiz. Özellikle Hitit'lerin sembolü olan kanatlarını açmış çift başlı kartal figürü; çok sonraları Anadolu topraklarında Selçuklu'lar ve Bizans'lılar tarafından da kullanılmıştır.

Tarihler boyunca olağanüstü bir yaratık olarak algılanmış ve adeta tanrılaştırılmıştır. Orhun kitabelerinde, Orta Asya Yakut Türklerinin, her insanın kuş şeklinde bir ruhu olduğuna, ölen kişinin ruhunun göğe yükselip kuş gibi uçtuğuna inandıklarından söz edilir. Kartal ve aslan motifleri 13. yüzyılda Selçuklu Devleti tarafından arma olarak kullanılmıştır. Selçuklu kartalı daha sonra 1435'de İmparator Sigismund tarafından Alman Bayrağına arma olarak alınmıştır.

Osmanlı kadifelerinde, kumaşlarında, çinilerinde, mezar taşlarında stilize edilmiş tavuş kuşu, hayat ağacı etrafında çift kuş, horoz, bülbül, kaz gibi hayvanların işlendiği görülmektedir.

(resim-35) Alacahöyük. Hitit kartalı

(resim-36) Bizans Kartalı

(resim-37) Erzurum. Selçuk Kartalı

Türk süsleme sanatının temel unsurlarından olan "Rumi", başlangıcından itibaren sadece el yazmalarında değil çinilerde, giysilerde, ağaç oymacılığında, kısacası, süsleme sanatının tüm dallarında temel bir motif olarak süregelmiştir. Bu motif, Anadolu Selçukluları'nın ellerinde gelişmiş olup Rumi ismini de onlara borçludur.

Orta Anadolu geleneğinde alışkın olduğumuz hayvan şekilleri, Selçuklu'lar tarafından özgün bir biçimde resmedilmiş; böylece, tüm süslemelerde öne çıkan bir unsur haline gelmiştir.

Bu dönemde rumiler değişik şekillerde ve konseptlerde kullanılmış; kuş biçimli rumiler ya kendi başına ya da hatai'lerde birlikte yer almıştır. Bir çizgi şeklinde resmedilse de, rumilerde şekillendirilen kuşların baş, gövde, ve kanatları anatomik özelliklerini tamamıyla muhafaza ederek bir hayvan figürünün en ince detaylarını ortaya koymaktadır. Bu tarzın en özgün örneklerine Selçuklu metal işleme sanatında rastlanmaktadır.

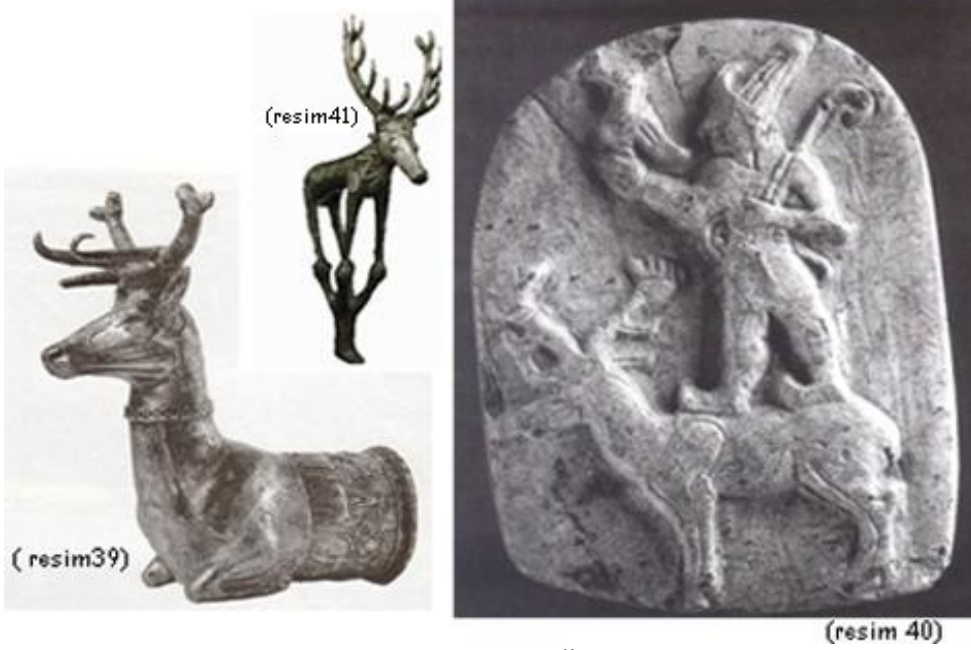
İpek kumaş üstüne altın simle işlenmiş çift başlı kartal,
13. yy. Konya
(Berlin Staatliche Müzesi)

(resim-38)

5.2 HİTİT'LERDE GEYİK FIGÜRÜ

Hitit'lerin hayvan tanrıları arasında kartal figüründen sonra en çok görülen figür geyik figürüdür.

Kaya kabartmalarında sık sık rastladığımız geyiğin, genel olarak yüksek dallı, budaklı boynuzlarının çoğu kez hayat ağacı'na benzetildiği görülür.

(resim-39) Geyik biçimli gümüş riton. M.Ö.14.yy Bronz geyik. / (resim-40) Geyik üzerinde duran tanrı kabartması. M.Ö.14-13.yy. / (resim-41) Bronz geyik

Geyiğin, ruhu öte dünyaya taşıdığına inanılmaktadır. Anadolu'da Geyik çoğu zaman üzerleri nokta yada daire formlarıyla resmedilirler; bunu anlamı geyiğe atfedilen düşünsel değer olan doğurganlıktır.

Hitit'lerde ki geyik figürünü daha sonraki çağlarda M.Ö.5. yy'la tarihlenen Pazırık Halısında da görüyoruz. Pazırık Halısı gerçekte bir eyer örtüsü olmasına rağmen tekstil tarihi için çok değerli bir yere sahiptir.

(resim-42) Pazırık halısı. M.ö. 5.yy.

Pazırık Halısı, ilk defa 1953'te yayınlanarak çok geniş ilgi uyandırmış, daha sonra etraflıca tanıtılmıştır. Halı 1.89x2 m. boyutlu ve çok ince yünden (iplik) yapılmış olup, 10 cm²'de 36.000 Gördes düğümü ile inanılmaz ve daha sonraları erişilmemiş bir ustalık eseridir.

Halı, süvari figürlerinden geniş bordur, geyik figürlerinden ikinci geniş bordur, grifonlar dan bir iç ve bir dış dar bordur, zeminde 24 kare halinde haçvari çiçeklerden, kırmızı zemin üzerine beyaz, sarı ve mavi renklerin hâkim olduğu dama tahtası'na benzer bir örnek göstermektedir. Rudenko, kurgandaki eşya ile halıyı İskitlere mal edilmiştir.

6. M. KEMAL ATATÜRK VE HİTİTLER

Türkiye'de Hitit dilinin ve sanatının incelenmesinde bilim adamları kadar Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de büyük katkıları vardır.

M. Kemal Atatürk

Alacahöyük buluntularını incelerken. (resim-43)

Atatürk, 1930'ların başında Türk Tarih Kurumu'nu kurarak Türkiye'de Hitit'lerin ve Anadolu'da yaşamış eski uygarlıkların araştırılmasının önünü açtı.

Atatürk 1930 - 1933'lerde Anadolu'nun eski tarihi ve arkeolojisi konularında yetiştirmeleri için Avrupa ve Amerika'ya öğrenci gönderilmesini sağladı.

Ünlü hititolog Sedat Alp ve ünlü arkeolog Ekrem Akurgal bu dönemde yurtdışına gönderilen öğrencilerden ikisidir. Atatürk 1935 yılında Alacahöyük kazılarının başlamasına da ön ayak oldu.

Nazi rejimi altındaki Almanya'dan Sümer, Asur ve Hitit dili uzmanlarının Türkiye'ye davet edilmeleri yine Atatürk zamanında oldu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi 1936 yılında Atatürk tarafından açıldı.

Atatürk yalnız bizi düşmanlardan kurtarmakla kalmamış; ülkemizde büyük bir kültür çağı başlatmıştır. O'nun sayesinde ülkemiz birçok bilim insanı kazanmıştır.

Son söz.....

İnanışların, yaşam biçimlerinin belli bir kültürü ve o kültürdeki izleri kuşaktan kuşağa taşıyan bir yapının içinde yaşamaktayız. Zamanlar, toplumlar değişse de daha önceden var olan alt kültürün belleklerimize ne kadar kazılı olduğunun farkına varmak gerçekten çok şaşırtıcı.

Bugünkü fikirlerimizin; eylemlerimizin temelinde bu topraklarda hayat bulmuş, yaşamış pek çok hikayenin etkisinin farkına varmak ve tarihten ders çıkarmak gerekiyor.

İlkel diye tanımladığımız toplumların yeri geldiğinde de günümüz toplumlarından daha çağdaş olduğunu görmekteyiz. Belkide üstünde durmamız gereken nokta "Neden tarih öncesi bir toplumun da gerisine düşebiliyoruz?" sorusuna cevaptır.

Toplumların uyanmasını istemeyen çıkarıcılar, bir şekilde bizlere bir şeyleri unutturmuşlar. Şanslıyız ki bir dönem bizi karanlıktan kurtaran, aydınlığa çıkmamızın yolunu açan bir Atatürkümüz varmış.

Peki ya şimdi.....?????

KAYNAKLAR

- Ekrem Akurgal. Anadolu Kültür Tarihi. 5. basım. Ekim 1998.
- Sabahattin Türkođlu. Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam. İstanbul - 2002.
- W. Fritz Volbach. Il tessuto nell'arte antica. Milano 1966.
- Sanat dünyamız. Sayı 80. 2000.
- Mehmet Ateş. Mitolojiler Semboller ve Halılar. 1996.
- http://www.karagoz.net/karagoz_arkeolojikhakikatler.htm
Glсен Diktrk. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. No.250.
Mayıs 1970.
- http://hcl.harvard.edu/news/2003/shoes_pr.html 09.01.2007
- www.bilgin.com/hittite/alacahoyuk/alaca08.htm 24.11.2006
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hititler> 24.11.2006
- <http://cococontr.com> 17.11.2006
- <http://www.motiftr.com> 20.01.2007
- http://www.dipnotkitap.net/DENEME/Anadolu_Motifleri.htm
22.11.2006
- http://hattusa.tripod.com/page28_tr.htm 22.01.2007

- <http://www.klasikhali.com/pazyryk.asp> 22.01.2007
- <http://www.cypnet.com/.ncyprus/city/nicosia/mz-mevlevi.htm>
24.11.2006
- <http://www.discoverturkey.com> 20.01.2007